

Molnár Anna – Váradi Gréta – Göblyös Bence

Olaszország védelempolitikája és haderőfejlesztésének sajátosságai az európai stratégiai autonómiatörekvések tükrében

Bevezetés

Kutatásunk célja, hogy bemutassuk az Olaszországban végbemenő haderőfejlesztési folyamatokat, az ország szerepét az európai stratégiai autonómia megvalósításában. Az első rész célja, hogy általános képet nyújtson az ország kül-, biztonság- és védelempolitikájának jellegzetességeiről és főbb irányairól. A második célja, hogy általánosan bemutassa Olaszország fegyveres erejének jelenlegi szerkezeti felépítését, külön kitérve az egyes haderőnemek vezetésére és feladataira. A két utolsó rész a NATO keretein belüli haderőfejlesztést és az EU-s haderőfejlesztési projektekben való részvételt mutatja be.

Olaszország kül-, biztonság- és védelempolitikájának jellegzetességei és főbb irányai

Az olasz külpolitika stratégiai kerete a második világháború óta stabilnak tekinthető, alapvető irányait és pilléreit az európai integráció (EU); az atlantizmus (az Egyesült Államokkal való szoros kapcsolatok és a NATO), illetve az ország földrajzi helyzetéből fakadóan az ún. kiterjesztett mediterrán térség államaival kialakított bilaterális és multilaterális kapcsolatok (például az ún. Unió a Földközi-tengerért szervezeten belül) képezik (GILLI–UNGARO–MARRONE 2015).

A második világháborút követő évtizedekben Olaszország csak korlátozottan volt képes saját külpolitikájának meghatározására. A pentapartito korszakig a Kereszténydemokrácia (Democrazia Cristiana – DC) és az Olasz Kommunista Párt (Partito Comunista Italiano – PCI) uralta az olasz politikát. Ezeket rendre az Egyesült Államok, illetve a Szovjetunió támogatta, és természetesen igyekeztek befolyást gyakorolni az ország politikájára. Habár a PCI volt a legerősebb európai kommunista párt a szovjet érdekszférán kívül, a korszakot alapvetően a kereszténydemokraták uralták, ami azt

jelentette, hogy a fontosabb külpolitikai kérdésekben az Egyesült Államokét támogató álláspontot képviselték az olaszok. Ennek megfelelően a NATO alapító tagjaként Olaszország a különböző nemzetközi szervezetekben már a hidegháború idején aktívan képviseltette magát, majd a Szövetség feladatrendszerének átalakulásával, a posztbipoláris világ új kihívásainak kezelésében komoly szerepet vállalt a nemzetközi műveletek, missziók támogatásával is (ABBONDANZA 2020).

Habár a hagyományos külpolitikai keretek a kilencvenes évek elején, a második köztársaság megszületésével többnyire érintetlenek maradtak, súlypontjai – a gyakran változó kormánykoalíciók eltérő politikai értékrendje miatt – változtak. A kilencvenes évek közepétől a jobbközép kormányok külpolitikájának középpontjában elsősorban a nemzeti érdekek és az atlanti értékek hangsúlyozása állt (a NATO-hoz, az Egyesült Államokhoz és Izraelhez való erős kötődéssel). Emellett a külkapcsolatokat – például Líbiával és Oroszországgal – a személyes és gazdasági szempontok által vezérelt kétoldalú diplomácia elmélyülése jellemezte. Az elmúlt évtizedekben a balközép kormányok külpolitikája inkább az európai integráció elmélyítésére helyezte a hangsúlyt, nyitottabb volt az arab államok irányába, és a bilateralizmussal szemben a multilaterálizmust részesítette előnyben. Összességében a hangsúlyeltolódások ellenére az olasz külpolitikát a két- és többoldalú kapcsolatok sajátos egyvelege, valamint az olasz gazdasági és külkereskedelmi érdekeket középpontba állító „levantei megközelítés” jellemezte. Olaszország esetében napjainkban is érvényes az az állítás, hogy az ország nemzetközi rangja bizonytalan, „utolsó a nagyok között, és első a kicsik között” (BONVICINI–COLOMBO 2011).

A hagyományos olasz külpolitikától történő eltávolodás csupán a 2018-as választások után hatalomra kerülő első Conte-kormány alatt volt megfigyelhető. Noha a korábbi keretek továbbra is fennmaradtak, a rendszerellenes pártokat (Liga és Ötcsillagos Mozgalom) tömörítő koalíció külpolitikáját a szuverenizmus és az euroszkepticizmus jellemezte. Később Giuseppe Conte második kormánya, majd Mario Draghi nemzeti egységkormánya az olasz érdekekkel összhangban álló, hagyományos külpolitikai irányokhoz tért vissza (BONVICINI–COLOMBO 2011).

Noha a 2022-es parlamenti választásokat követően felálló jobboldali kormány külpolitikája még nem ismert, jelentős eltérés a korábbi hagyományos keretektől nem várható. Az újonnan felálló kormánynak a napjainkban folyamatosan romló biztonsági és gazdasági környezetben – az elmérgesedő amerikai–kínai kapcsolatokkal, az Ukrajna elleni orosz agresszióval, illetve a sokasodó államközi konfliktusokkal – kell egyfelől teljesíteni választóinak szuverenista és euroszkeptikus igényeit, másfelől a nemzetközi

partnerek (és ezzel együtt a pénzügyi piacok) bizalmát megtartva továbbra is fenn tartani a hagyományos külpolitikai irányokat.

Az úgynevezett kitágult földközi-tengeri térségben megvalósuló kapcsolatokat az olasz nemzeti érdekek összefüggésben a stabilitást, a biztonságot és a gazdasági fejlődést segítő diplomáciai erőfeszítések határozták meg. Az önmagát középhatalomként meghatározó ország, tudatában saját korlátozott puha és kemény külpolitikai eszközeinek, az utóbbi évtizedben sem tért el a korábbi kormányokhoz hasonló külpolitikától. Az olasz érdekek szempontjából kiemelten fontos régióban, a Földközi-tenger térségében külpolitikáját a folytonosság, sőt a nemzetközi erőfeszítéseinek összpontosítása jellemezte. Ebben a térségben az USA fokozatos kivonulása, Oroszország, Törökország és a Perzsa-öböl arab monarchiáinak egyre növekvő szerepe, valamint az EU külpolitikai mozgásterének visszaszorulása tapasztalható. Az elmúlt évtizedben az olasz kormányok megerősítették katonai jelenlétüket Libanonban, Líbiában és a Száhel-övezetben (különösen Maliban és Nigerben), de Irakban is, ahol 2022 májusától Olaszország irányította a NATO-missziót 2023 májusáig, amikor Spanyolország vette át ezt a feladatot (NELLI FEROCI 2021).

2015-ben jelent meg az olasz biztonság- és védelempolitika számára mind a mai napig stratégiai keretet nyújtó fehér könyv (Ministero della Difesa 2015). A dokumentum a globális környezet biztonsági folyamataira vonatkozó részében a globalizációt, a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket és a szomszédságban kialakuló válságokat hangsúlyozta, továbbá a válságmegelőzés és -kezelés kiemelt szerepére hívta fel a figyelmet. Az egyre bizonytalanabb és instabilabb nemzetközi környezetben a védelmi rendszer reformjának lehetővé kell tennie, hogy képes legyen hatékonyan reagálni a kihívásokra. A fehér könyv a nemzetközi béke garantálásában az ENSZ, a NATO és az EU szerepét emelte ki (Ministero della Difesa 2015).

Az olasz védelmi minisztérium 2013 óta minden évben a parlament elé terjeszti a védelmi kiadások keretként szolgáló, többéves tervezési dokumentumot (*documento programmatico pruliennale*). A dokumentum a következő évi vállalások mellett az azt követő két évről vonatkozó tervet is tartalmazza. A 2022 júliusában az olasz parlament elé beterjesztett dokumentum a 2022 és 2024 közötti időszakra vonatkozik (Ministero della Difesa 2022). A korábbi gyakorlathoz hasonlóan ez a dokumentum is egyfajta rövid, középtávú stratégiai keretként elemzi a nemzetközi biztonsági környezetet, az ezzel összefüggő feladatokat és az ezek ellátásához szükséges pénzügyi forrásokat.

Az ukrajnai orosz agresszió jelentős mértékben befolyásolta a védelmi tervezéssel kapcsolatos főbb irányokat. Noha az események rávilágítottak a fejlesztések és a nemzetközi együttműködésekben való aktív részvétel szükségességére, a 2023-ra

és 2024-re vonatkozó GDP-hez viszonyított védelmi kiadások továbbra is elmaradnak a NATO és az EU keretein belül vállalt 2%-os határtól. A 2022-ben 26 milliárd eurós védelmi kiadás (a GDP 1,38%-a) 2023-ban és 2024-ben 25,5 és 25 milliárd euróra csökken. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a csökkentés elsősorban a személyi kiadásokat érinti. A többéves tervezési dokumentum az NATO-t, az EU-t és a kitágult mediterrán térséget emeli ki a védelmi együttműködések legfontosabb kereteként. A nemzetközi biztonsági folyamatok alapján négy stratégiai prioritást határoz meg a 2022–2024 közötti időszakra: Olaszország megfelelő helyzetének előmozdítását a nemzetközi biztonsági környezetben; a védelmi ipar támogatását az európai és a nemzetközi piacokon; a védelmi területen foglalkoztatottak speciális készségeinek fejlesztését; az ország egyre modernebb, fenntarthatóbb, technológiailag homogénebb és integrált katonai eszközháttérének biztosítását (CREDI 2022).

Habár abban a legtöbb európai NATO-tagállam egyetért, hogy bizonyos mértékű európai stratégiai autonómia elérése kívánatos volna, ennek mértékében és a megvalósítás módjaival kapcsolatos elképzelésekben már komoly eltéréseket tapasztalunk. Franciaország például jóval nagyobb autonómiát tart kívánatosnak, Olaszországgal szemben sokkal több szerepet szán az Egyesült Államoknak, és velük együttműködve inkább az amerikaiakét kiegészítő képességekre és a szinergiák megtalálására, kihasználására koncentrálnának. A stratégiai autonómiaira való törekvés egyik példája a nagy reményekkel elindított Állandó Strukturált Együttműködés (Permanent Structured Cooperation – PESCO) kezdeményezés. A PESCO sem jelent ugyanakkor teljes elszakadást a transzatlanti partnerektől, hiszen például a mobilitás tekintetében a projektbe meghívták az Egyesült Államokat és Kanadát is. Olaszország számos területen együttműködik védelmi ipari kérdésekben az Egyesült Államokkal, és például harcászati repülőgépflojtájának ékköve éppen az amerikai F-35-ös, ami jellegéből fakadóan szoros együttműködést kíván az amerikai féllel. Olaszország ugyanakkor az elmúlt években jelentősen fejlesztette hadiiparát, aminek eredményeképpen több területen is viszonylagos autonómiát élvez, és legjobb hadiipari vállalatainak (például Leonardo) komoly európai megrendelése is vannak (CRISTIANI 2021).

Annak ellenére, hogy a világ vezető hadiipari vállalatai között néhány olaszországit is találunk, az európai hadiipar fellendítésére, versenyképességének javítására és közös kutatás-fejlesztési projektek beindításának finanszírozására (is) létrehozott Európai Védelmi Alapot (European Defence Fund – EDF) az ország és az ott települő vállalatok nem használják ki olyan mértékben, mint ahogyan az súlyukból és jelentőségükből következne. Olaszország részvétele elsősorban az általuk vezetett projektek számában marad el az elvárttól (FREYRIE 2023).

A stratégiai autonómia irányába tett lépésként értelmezhető Olaszország jelentős részvétele a PESCO projektjeiben. A 2022–24-es programozási ciklusra készült dokumentum szerint a 60 aktuálisan futó projektből 44-ben Olaszország tevékenyen részt vesz, sőt, 11-ben vezető nemzetként járul hozzá az európai együttműködéshez (Ministero della Difesa 2022).

Az olasz haderő bemutatása

Olaszország fegyveres erejével kapcsolatos kutatások mind egyetértettek abban, hogy az ország fegyveres ereje (Forze Armate Italiane – FAI) és annak védelmi szerepe meghatározó fontosságú Európában. Olaszország stratégiai szerepét és fontosságát több külföldi és magyar kutató vizsgálta az évek során (MOLNÁR 2018).

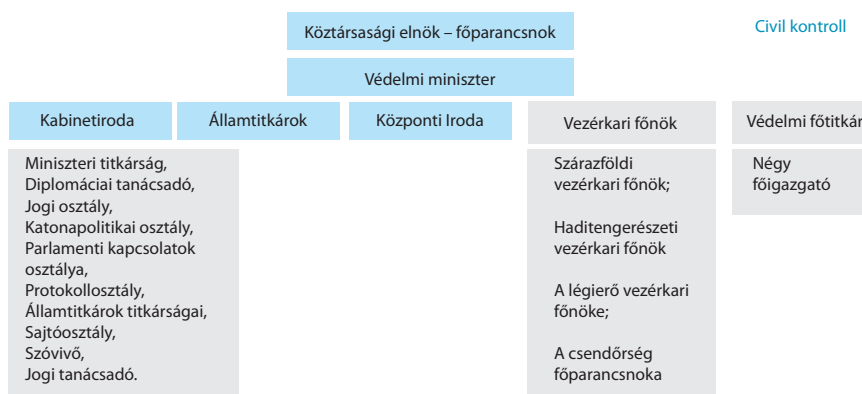
Olaszország fegyveres ereje a 2023-as Military Balance statisztikái alapján kb. 161 000 fő, amelyből 93 000 szárazföldi csapatoknál, 28 700 a haditengerészetnél, valamint 39 250 fő a légierőnél szolgál (Chapter Four: Europe 2023) (az olasz Csendőrség, vagy más néven Carabinieri szervezetet, tekintettel félkatonai jellegére, a Military Balance nem számolja az aktív fegyveres erők közé). Ezzel a létszámmal Olaszország a negyedik legtöbb aktív katonai szolgálattal rendelkező állam Európában Törökország, Franciaország és az Egyesült Királyság után. A 161 000 aktív katonából nemzetközi missziókban és békétámogató műveletekben részt vevők előírányzott száma 7500 fő – az engedélyezett maximális 12 000 főből (MARTINELLI 2022). Az olasz katonák nemzetközi megjelenése nagyrészt az ENSZ, a NATO és az Európai Unió nemzetközi misszióiban és békétámogató műveleteiben számottevő. Az ország jelenleg 12 NATO-, 5 ENSZ-, illetve 9 EU-misszióhoz és békétámogató művelethez járul hozzá, valamint több nemzeti és bilaterális együttműködésen alapuló műveletben is részt vesz. Az olasz Védelmi Minisztérium nyilvános adatai alapján megállapítható, hogy a nemzetközi szervezetek égisze alatt futó műveletekhez és missziókhoz történő katonai hozzájárulást tekintve mintegy 3000 fővel vesznek részt NATO-műveletekben, 1200 fővel vannak jelen ENSZ-missziókban, 850 fő segíti az EU nemzetközi tevékenységét, valamint több mint 2000 katona szolgál bilaterális missziókban. Ugyancsak részt vesznek a NATO fokozott légi rendfenntartó tevékenységében is Lengyelországban, ahol többek közt négy EF–2000 Typhoon típusú vadászbombázó repülőgéppel garantálják a légtér biztonságát. A Szövetség keleti légterének és különösen a lengyelországi kritikus infrastruktúrájának a védelmére rendelték 2023 májusától legalább hat hónapra az olasz

haditengerészet Duilio rombolóját, amely hatékony légvédelmi rendszerekkel van ellátva. Ez nagyban növeli a Szövetség térségbeli akciószabadságát, és hatékony elrettentést jelenthet (Ministero della Difesa 2023c). Olaszország ezen kívül is erősíti jelenlétét a térségben: a 2023-as év végéig hozzávetőlegesen 3400 katoná, 600 földi jármű, 5 hadihajó és 30 légi eszköz térségbeli alkalmazását tervezik (Warsaw Point 2023). Nem utolsósorban az EUNAVFOR-MED Irini központja Rómában, míg az amerikai haditengerészet 6. flottája Nápolyban állomásozik.

A haderő főparancsnoka és a Legfelsőbb Védelmi Tanács elnöke a köztársasági elnök. A Tanácsot rajta kívül a miniszterelnök, a honvédelemért, a külügyekért, a belügyekért, a pénzügyekért és a gazdasági ügyekért felelős miniszterek, valamint a Vezérkar főnöke alkotják. A Tanács feladata az országgyűlés jóváhagyása előtt a jogszabálytervezetek megvitatása, válsághelyzet idején pedig a köztársasági elnök tájékoztatása, valamint az Alkotmányban foglalt jogkörének gyakorlásához szükséges támogatás biztosítása (POZDERKA 2020). A védelmi miniszter előjogait és feladatkörét a Védelmi Minisztérium 2010. március 15-i 6. sz. törvényerejű rendeletének 10. cikke határozza meg, amely alapján a miniszter felel:

- a honvédelem polgári és katonai igazgatásáért;
- a kormány védelmi és biztonsági irányelveinek végrehajtásáért – amelyeket a Parlament hagy jóvá;
- irányelvek meghatározásáért katonai- és biztonságpolitikai, valamint hírszerzési kérdésekben;
- a védelemmel és katonai biztonsággal foglalkozó valamennyi európai és nemzetközi szervezet munkájában történő részvételért; valamint
- a közös katonai és műveleti tervezést szolgáló dokumentumok jóváhagyásáért.

A 2012-ben megszavazott, a jogszabályt előterjesztő védelmi miniszter után a köznyelvben Di Paola-reformnak nevezett 244. számú törvény értelmében a miniszter jelentést tesz a miniszterelnöknek a haderő szervezeti felkészültségéről és állapotáról, és javaslatokat fogalmaz meg a jogszabály által meghatározott átszervezési és létszámcsökkentési célkitűzések teljesítésére, valamint a vezérkari főnök javaslatára a fegyveres erők átszervezésének keretében joga van hivatalokat megszüntetni vagy átszervezni (Ministero della Difesa 2010).

1. ábra: Az olasz Védelmi Minisztérium civil és katonai vezetése

Forrás: www.difesa.it/EN/Organisation/Pagine/default.aspx

A fegyveres erők feletti civil kontrollt elsősorban az országgyűlés, a köztársasági elnök, a kormány részéről pedig a védelmi miniszter, valamint a Védelmi Minisztérium két államtitkára (Sottosegretari di Stato alla difesa) gyakorolja. A védelmi miniszter mindennapi munkáját két Központi Iroda, valamint a Kabinetiroda segíti, amelynek vezetője a kabinetfőnök (Ministero della Difesa 2023b). Az iroda különböző területeket felügyel, amelyeket a kabinetfőnök helyettesei koordinálnak. Ilyen terület például a sajtó- vagy a protokollosztály (Ministry of Defence 2022).

A haderő katonai vezetését a Vezérkar látja el, amelynek az élén a vezérkari főnök áll, akit a köztársasági elnök nevez ki a védelmi miniszter javaslatára a kabinet egyetértésével. A Vezérkar főnöke békeidőben vezérezredes, miképpen a haderőnemi főnökök is (utóbbiak rendfokozati jelzésén a negyedik csillagnak vörös kontúrja van).

A vezérkari főnök a védelmi miniszter katonai szakmai tanácsadója, a Legfelsőbb Védelmi Tanács teljes jogú tagja, illetve a szárazföldi haderő, a haditengerészet vagy a légierő aktív szolgálatot teljesítő tagja. Feladata a fegyveres erők feladatainak koordinálása, műveleti dokumentumok és általános költségvetési tervek kidolgozása, illetve a beruházások figyelemmel követése és ellenőrzése. Helyettese egy támogató törzs főnöke, akihez egyebek mellett olyan területek tartoznak, mint a hadkiegészítés vagy a katonai rendészet. A vezérkar felépítését tekintve hat főcsoportfőnökségből (személyügyi, információs és biztonsági, védelempolitikai és tervezési, logisztikai és infrastrukturális, általános ügyek, valamint C4I rendszerek és transzformációs) és négy

hivatalból (költségvetési, jogi, gazdálkodási és az intézményközi kapcsolatokkal és sportpolitikai ügyekkel foglalkozó) áll. A vezérkari főnök alárendeltségébe rendre a szárazföldi erők, a haditengerészet és a légierő vezérkari főnökei, valamint korlátozott mértékben a félkatonai szervezet, a Csendőrség főparancsnoka és a Pénzügyőrség főparancsnoka tartozik. A haderőnemek vezérkari főnökei közvetlenül jelentenek az őket vezető és irányító vezérkari főnöknek. A szárazföldi erők, a haditengerészet és a légierő vezérkari főnökeinek rendfokozata békeidőben megegyezik az összhaderőnemi vezérkari főnök vezérezredesi rendfokozatával (POZDERKA 2020). A haderőnemek felépítését és alakulatait (a Csendőrség kivételével) az alábbi táblázat segítségével kívánom bemutatni:

1. táblázat: Az olasz szárazföldi erők, a haditengerészet és a légierő bemutatása

	Szárazföldi haderő	Haditengerészet (Műveletek, logisztika, kiképzés)	Légierő (4 főparancsnokság és egyéb vezetési elemek)
1.	COMFORDOT (Comando per la Formazione, Specializzazione e Dottrina) – Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság, Róma (2013 óta, feladata a személyi állomány kiképzése és doktrinák kidolgozása)	Műveleti pillér: CINCPNAV (Comando in Capo della Squadra Navale) – Haditengerészeti Főparancsnokság – 16 000 fő – 88 hajó – 8 tengeralattjáró – 95 repülőgép és helikopter	Il Comando Squadra Aerea – feladata a légierő hatékony alkalmazásának biztosítása – Légi Műveleti Parancsnokság – Harcászati Parancsnokság – Támogató Parancsnokság – ISTAR-EW Parancsnokság – Különleges Műveleti Légi Deszant Parancsnokság
2.	COMLOG (Comando Logistico) – Logisztikai Parancsnokság, Róma (feladata a logisztikai támogatás)	Műveleti pillér: COMSUBIN (Comando Subacquei ed Incursori) – Tengeralattjáró- és Cirkálóparancsnokság	Comando Logistico – feladata az AM logisztikai és technikai támogatása – Repülési és űrtevékenységek osztály – Repülőgép-üzemeltetési osztály – Műszaki támogatási osztály
3.	COMFOTER COE (Comando delle Forze Operative Terrestri e Comando Operativo Esercito) – Szárazföldi Erők Műveleti Parancsnoksága és Hadsereg-parancsnokság, Róma (az olasz szárazföldi haderő fő szervezeti egysége, amely a személyi állomány felkészítéséért felel)	Logisztikai pillér: MARICOMLOG (Comando Logistico della Marina Militare) – Haditengerészet Logisztikai Parancsnokság. Nápolyban (2013 óta), 10 alárendelt egység	Comando Prima Regione Aerea – a területi/helyi hatóságokkal, valamint közigazgatási szervekkel való kapcsolattartási feladatok ellátása
4.	COMFOP (Comando Forze Operative) NORD – Műveleti Erők Északi Parancsnoksága (felelős az önkéntes haderő toborzásának előmozdításával és irányításával kapcsolatos területi tevékenységekért)	Képzési, oktatási pillér: MARI-COMSCUOLE (Comando Scuole della Marina Militare) – A haditengerészet három fő parancsnokságának egyike, vezetője egy tengernagy, 9 alárendelt egység, feladatuk a kiképzés és a versenyvizsga-eljárások irányítása	Comando Scuole AM. /Terza Regione Aerea (Bari) – pilóta-képzés, toborzással kapcsolatos feladatok ellátása, kiképzés

Olaszország védelempolitikája és haderőfejlesztésének sajátosságai...

	Szárazföldi haderő	Haditengerészet (Műveletek, logisztika, kiképzés)	Légierő (4 főparancsnokság és egyéb vezetési elemek)
5.	COMFOP (Comando Forze Operative) SUD – Műveleti Erők Déli Parancsnoksága (2015 óta, felelős az önkéntes haderő toborzásának előmozdításával és irányításával kapcsolatos területi tevékenységekért)	MARICOGECAP (Comando Generale delle Capitanerie di Porto) – Parti őrség	I reparti dell'Aeronautica Militare – Kiképzési osztály – Támogatási osztály – Légvédelmi osztály – Különleges műveletek osztály – Légiforgalmi osztály
6.	COMFOTER (Comando delle Forze Operative Terrestre) SUP-PORT – Szárazföldi Erők Támogató Parancsnoksága, Verona (2016 óta, 6 dandárszintű parancsnokság, kb. 15 000 fő)	MARIDROGRAFICO (Istituto Idrografico) – A Haditengerészet Hidrográfiai Intézete, Genova	
7.	Comando Militare della Capitale – Fővárosi Katonai Parancsnokság, Róma (2011 óta koordinálja a toborzással és a nyilvánosság tájékoztatásával kapcsolatos feladatokat)		
8.	COM TA (Comando Truppe Alpine) – Hegyi Csapatok Parancsnoksága, Bolzano		
9.	NATO NRDC (NATO Rapid Deployable Corps) – ITA – NATO Olaszország Gyorsletelepítésű Hadtest, Solbiate Olona (a kb. 400 katonából álló egység személyzetének 75%-át Olaszország biztosítja)		

Forrás: A szárazföldi erők – Esercito [é. n.], a haditengerészet – Marina Militare [é. n.] és a légierő – Aeronautica Militare 2023 adatai alapján a szerző szerkesztése

Az 1. táblázatban szereplő adatok szerint az olasz fegyveres erők haderőnemei közötti arányok nem feltétlenül vannak egyensúlyban. A szárazföldi haderő nyolc parancsnokságra és a NATO Gyorsletelepítésű Hadtest Parancsnokságra osztható. A parancsnokságokat az általános kiképzési, műveleti, támogatói, illetve logisztikai feladatok ellátása mellett a régióknak megfelelően alakították ki, így az ország teljes területén (Észak, Dél, Központ) biztosított a katonai jelenlét.

A parancsnokságok számát tekintve a légierőn belül négy főparancsnokság látja el feladatát, ezek közül egy felel a légierő hatékony alkalmazásának biztosításáért, egy a logisztikai feladatok ellátásáért, egy a pilótaképzésért, és nem utolsósorban az adminisztratív feladatokkal is külön parancsnokság foglalkozik. Az olasz légierő érdekessége, hogy 2002 óta részt vesz a Joint Strike Fighter Programban (JSF), amely egy fejlesztési és beszerzési program. Olaszországgal együtt kilenc ország csatlakozott a kezdeményezéshez, amelynek célja a meglévő vadász- és csapásmérő repülőgépek

leváltása. Olaszország volt az első, amely 2016 végén létrehozta JSF-műveleti bázisát. A kezdeményezés részeként F-35 típusú ötödik generációs vadászbombázó repülőgépek beszerzése mellett döntöttek a meglévő több száz darab Eurofighter repülőgép helyett (Aeronautica Militare 2022).

A haditengerészet struktúrája hasonló a légierő felépítéséhez. A parti őrségtől eltekintve egy intézetet és négy parancsnokságot tartalmaz a struktúra. A két műveleti parancsnokság összesen 16 000 fővel működik 88 hajóval és 8 tengeralattjáróval. A két műveleti parancsnokság és a haditengerészet mint haderőnem működéséhez és mindennapos munkájához létrehoztak egy logisztikai parancsnokságot, illetve egy képzési parancsnokságot is. A haditengerészethez tartozik a parti őrség is, amely polgári célokat lát el, így felel a tengeri közlekedés biztonságáért, a halászatért, a tengeri környezet és ökoszisztémák védelméért, valamint természetesen az emberi élet védelméért is. Jelenleg mintegy 11 000 fő látja el ezeket a feladatokat, 15 Tengerügyi Igazgatóság felügyelete alatt. Összességében a haderő létszámának folyamatos csökkentése ellenére elmondható, hogy Olaszország haditengerészete és légierije meghatározó a Mediterráneum térségében.

A vezérkar mellett érdemes pár szót ejteni a Védelmi Főtitkárságról, amely 1965-ben jött létre, és azóta az eredeti felépítése és struktúrája több változáson ment keresztül a hatékonyság megőrzése érdekében. A főtitkárság feladatait, valamint jogkörét legutóljára a 2010. március 15-i 90. számú elnöki rendelet határozta meg, ezek az alábbiak: a miniszter által kiadott magas szintű igazgatási irányelvek végrehajtása, a védelmi műszaki-igazgatási terület működtetése, a fegyverzeti eszközökkel kapcsolatos technológiai kutatások előmozdítása és koordinálása, a fegyveres erők számára a fegyverzeti eszközök, felszerelések és fegyverrendszerek beszerzése, valamint az olasz védelmi ipar előmozdítása. A főtitkárság alá négy főigazgató tartozik (Ministero della Difesa 2010).

A Védelmi Minisztérium főbb stratégiai dokumentumai a Védelmi Fehér Könyv, az olasz védelmi miniszter stratégiai koncepciója, valamint a Mediterráneum biztonsági és védelmi stratégiája. A legátfogóbb dokumentum az Olaszország kül- és biztonságpolitikai stratégiáját bemutató Védelmi Fehér Könyv (*Libro Bianco di Difesa*), amely a legfontosabb biztonsági és védelmi kérdésekkel foglalkozik. A 2015-ben kiadott stratégiai dokumentum hangsúlyozza, hogy az ország számára a transzatlanti és globális kapcsolatok, valamint az európai integráció meghatározó szerepet tölt be. A dokumentum célja az olasz haderő struktúrájának megreformálása és átalakítása, a 2012-ben megjelent Di Paola-reform megvalósítása, valamint a védelmi kiadások növelése. Az olasz vezérkari főnök stratégiai koncepciója (*Concetto Strategico del Capo di Stato Maggiore della Difesa*) az ország új típusú biztonsági és katonai kihívásaira

fekteti a hangsúlyt (MOLNÁR 2018). Az olasz védelmi miniszter 2022-ben mutatta be a Mediterráneum biztonsági és védelmi stratégiáját, amely a közelmúltban kiadott három miniszteri irányelv egyikeként átfogóan meghatározza a Védelmi Minisztérium jövőképét és prioritásait a Földközi-tenger vonatkozásában a következő három évre. A másik kettő az integrált tervezési ciklust, illetve a nemzeti védelempolitikai irányelveket tartalmazza (GUERINI 2022).

Olaszország szerepe az észak-atlanti térség biztonságában

Az Észak-atlanti szerződés Szervezete megalakulásának idején az elsődleges cél természetesen a keleti fenyegetés elhárítása volt, Olaszország tagságának szükségessége nem annyira katonai erejében, sokkal inkább geostratégiai jelentőségében rejtett. A Földközi-tenger homogenitását megtörő félsziget (és szigetei) kulcsfontosságú a Mediterrán térség biztonsága szempontjából, mint azt láthattuk is az elmúlt években. A NATO tehát erősen érdekelt volt abban, hogy erre a területre is kiterjessze befolyását. Olaszország tagsága olyan lehetőségeket nyitott meg a Szövetség katonai képességei előtt, amelyekhez hasonlóra nem tehetett volna szert az appennini állam bevonása nélkül. Az Egyesült Államoknak és a NATO-nak a geostratégiai megfontolások mellett azért is kiemelt jelentősége volt Olaszország tagsága, mert ez is segített az olaszországi kommunista erők hatalomra jutásának megelőzésében (MAMMARELLA 1985).

Habár Olaszország az Egyesült Államokkal kiemelt kapcsolatokat ápolt a hidegháború évtizedeiben, korántsem mondhatjuk, hogy a kapcsolatuk végig felhőtlen volt. A világháború utáni években az Egyesült Államok Európa-stratégiájának fontos eleme volt Olaszország, éppen ezért jelentős létszámú katonai erőt állomásoztatott az egyébként javarészt nyugati elköteleződésű, de a Nyugat legnagyobb kommunista pártjának otthont adó, történelmi okokból kifolyólag többnyire antimilitarista országban. Az USA azonban olyan aszimmetrikus erőfölényben volt (akár katonai, akár gazdasági értelemben), hogy ez a kapcsolat aligha nevezhető egyenrangú felek együttműködésének (DEL PERO 2019). A hidegháború éveiben Olaszország szinte teljes mértékben az Egyesült Államok és a NATO stratégiai érdekeinek megfelelő magatartást tanúsított kül- és szövetségi politikájában, még akkor is, ha az olasz politika az 1980-as években már hivatalosan is igyekezett felhívni a figyelmet arra, hogy a Szövetség elhanyagolja a Földközi-tenger térségének biztonsági kihívásait (CRAXI 1980). Ilyen értelemben az 1980-as évek óta jelen van egyfajta érdekütközés a NATO és Olaszország (vagy a déli tagállamok) között: Róma mindig úgy érezte,

hogy a Szövetség a déli irányból jelentkező fenyegetéseket alulértékeli a szovjet, majd később orosz fenyegetettséggel szemben.

Éppen a déli szomszédság stabilitása és biztonsága érdekében hozták létre a Mediterrán Dialógust 1994-ben. A kezdeményezésben, amelynek egyik legfőbb támogatója Olaszország volt, Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Mauritánia, Marokkó és Tunézia vesz részt azzal a céllal, hogy egy stabilabb és biztonságosabb régiót hozzanak létre, erősítsék a bizalmat a részt vevő államok között (NATO 2023). Hasonló kezdeményezés szintén a déli stratégiai irány tekintetében az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, amely hasonló célokkal, 2004-ben jött létre, és Bahrein, Kuvait, Katar és az Egyesült Arab Emírségek vesznek benne részt (NATO 2022a).

Olaszország szerepvállalására a nemzetközi térben általában a *presenzialismo* kifejezést szokás használni. Ez azt jelenti, hogy Olaszország fegyveres erőinek létszámához képest igen erős a jelenléte a nemzetközi missziókban és műveletekben, és a Szövetség vezetésében is aktív szerepet játszik.

Gyakori kritika Olaszországgal kapcsolatban, hogy messze elmarad a NATO által elvárt 2%-os GDP-arányos védelmi kiadások teljesítésétől (SCHMITT 2012). Az alacsonyabb védelmi ráfordításoknak több oka is van. A második világháború után a Marshall-tervnek is köszönhetően Olaszország gazdasága ritkán látható mértékben erősödött meg, és a háborúban elpusztuló vagy azután elavuló haditechnikai eszközöket a hidegháborúban nagyobb mértékben modernizálták, mint Európa nagy részében. Az 1980-as évektől kezdve azonban az olasz gazdaság nem volt képes érdemi növekedést felmutatni, és az Egyesült Államok által biztosított „békeosztalék” sem sarkallta arra az országot, hogy jelentősen növelje védelmi kiadásait. Másrésről a második világháború kellemetlen emlékei miatt egészen az elmúlt évekig negatív felhangja volt a nemzeti érdek hangsúlyozásának, ezért a pacifista Olaszországban nem volt komoly társadalmi támogatottsága a védelmi kiadások emelésének (FABIO 2015). A Szovjetunió felbomlásának, majd a 2004-es NATO-bővítési hullámnak köszönhetően pedig sokkal barátságosabbá vált Olaszország stratégiai környezete. Egyéb folyamatok mellett ez vezetett ahhoz, hogy az olasz haderő létszámát folyamatosan csökkenthették. A védelmi kiadások kérdése időről időre újra és újra felmerül, főleg az Egyesült Államok részéről (Trump Urges NATO Members to Double Military Funding Target 2018). Az olasz gazdaság az Egyesült Királyság, Németország és Franciaország után a negyedik a reál-GDP tekintetében az európai NATO-tagállamok közül, az éves olasz védelmi költség pedig 29,7 milliárd euró. 2022-ről 2023-ra négy tagállam is csatlakozott a 2%-osok klubjához, Olaszország azonban 2023-ban sorozatban harmadik alkalommal fordít kevesebbet védelmi célra a GDP-jéhez viszonyítva,

mint az azt megelőző évben, a NATO adatai szerint ezúttal 1,46%-ot. Igaz ugyanakkor, hogy volumenében még így is a negyedik helyen áll az európaiak között. Olaszország emellett védelmi kiadásainak csupán 23%-át költi új eszközök, rendszerek beszerzésére, ami szintén a tagállamok utolsó harmadába sorolja. Miközben a NATO Olaszországtól nagyobb keleti aktivitást és a védelmi kiadások emelését várná, Olaszország azt várná el a NATO-tól, hogy nagyobb hangsúlyt fektessen a déli irányból jelentkező kihívások kezelésére (NATO 2022c).

Az olasz *presenzialismo* lényege éppen az, hogy a korlátozott pénzügyi hozzájárulás ellenére (vagy részben éppen amiatt) az olasz részvétel a NATO tevékenységében igen jelentősnek tekinthető. Olaszország számos NATO-műveletben (például Koszovó, Afganisztán, Irak, Kiemelt Éberségi Tevékenység) kulcsfontosságú pozíciókat töltött be annak megalakulása óta, és igen jelentősnek tekinthető a részvétele az egész szervezet vezetésében is. A NATO legfőbb szerveinél szokásjog szerint töltik be az egyes tisztségeket a tagállamok. Így a főtitkár jellemzően európai, a Supreme Allied Commander Europe (Szövetséges Erők Európai Főparancsnoka – SACEUR) és a Katonai Bizottság elnökhelyettese amerikai, a SACEUR helyettese pedig brit. Napjainkban egy olasz helyettes segíti a főtitkár munkáját (Assistant Secretary General), Carlo Borghini a menedzsmenttel kapcsolatos ügyekért, Irene Fellin pedig a nők, béke és biztonság témaköréért felelős főtitkári különleges képviselő. Olaszország jelentőségét a Szövetségben jól jelzi, hogy négyszer is olasz főtitkára volt a NATO-nak, noha rendes ügymenetben csak Manilo Brosio töltötte be a tisztséget, 1964 és 1971 között. A többi esetben az olasz főtitkárhelyettesek az új főtitkár beiktatásáig, ügyvivőként gyakorolták a főtitkári jogokat. Korábban esélyesnek tartották Federica Mogherini korábbi olasz külügyminisztert, az EU volt külügyi és biztonságpolitikai főképviseletjét is a főtitkári pozícióra, azonban az orosz–ukrán háború miatt Jens Stoltenberg megbízatását további egy évvel, 2024 októberéig meghosszabbították (HERSENHORN 2021).

A Szövetség történetében tizenhét főtitkárhelyettes volt, és ezekből tíz olasz, 1971-től 2012 végig. A katonai kérdésekben kiemelt jelentőségű Katonai Bizottság a tagállami vezérkari főnököket foglalja magában, olasz tábornok három alkalommal vezette ennek a szervnek a munkáját (NATO 2012).

Az egyes pozícióknál sokkal szembetűnőbb a robusztus katonai jelenlét a hadszíntereken. A kétpólusú világrend megszűnésével az átalakuló NATO aktív szereplőjévé vált a válságreagáló műveletek kezelésének, és Olaszország ennek egyik élharcosává nőtte ki magát. Az ország műveleti és missziós szerepvállalása 2005-ben volt a csúcson, amikor a kb. 200 000 főt számláló haderőből több mint 10 000 olasz katona volt jelen nemzeti, koalíciós és szövetségi műveletekben, missziókban, mélypontját

pedig 2011-ben érte el, amikor alig hatezer fő szolgált (Ministero della Difesa 2023a). Olaszország az úgynevezett kitérített Mediterráneumban (*Mediterraneo allargato*) képes és hajlandó megvédeni nemzeti érdekeit, nemzeti, koalíciós vagy szövetségi keretek között. A Balkán-félsziget is beleesik ebbe a területbe, Olaszország kiemelkedő stratégiai érdeke a térség stabilitása. Ennek megfelelően a KFOR (Kosovo Force) vezető nemzete, és 2013 óta – egy év kivételével – mindig olasz tábornok vezette ezt a műveletet. 2022 októberében Kajári Ferencről Angelo Michele Ristuccia vette át a parancsnokságot. A parancsnoki állomány nagy része, alárendelt alegységek és számos egyéni beosztású katona, összesen 850 olasz teljesít szolgálatot a koszovói műveletben (Ministero della Difesa 2023c) a KFOR kb. 4500 fős katonai állományából (JFC Naples [é. n. a]).

A koszovói művelet kapcsán érdemes kitérni egy sajátos olasz képességre, amely alapvető fontosságú a NATO válságreagáló műveletében. A Multinational Specialized Unit (MSU) kizárólag olasz csendőrökből (*carabinieri*) áll. A különlegességüket az adja, hogy noha alapvetően rendvédelmi feladatokat látnak el, katonai rend szerint szerveződnek, és a haderő negyedik haderőnemének tekintik. Nagy tapasztalattal rendelkeznek klasszikus rendvédelmi feladatok végrehajtásában, segítik a koszovói rendőrséget, közösen látnak el feladatot, segítenek a kiképzésükben, önállóan végeznek például tömegkezelési feladatokat, miközben rendelkeznek katonai képességekkel és felderítő eszközökkel is (JFC Naples [é. n. b]). Hasonló feladatokat jelenleg végrehajtanak Irakban is, ahol a többi haderőnemmel együtt több mint 1300 fő teljesít szolgálatot szövetségi és nemzeti műveletben.

Koszovóban zajlik az egyetlen olyan NATO-művelet, ahol Olaszország közvetlenül érdekelt a stabilitás fenntartásában, azonban több olyan műveletben is aktív szerepet vállalt, amelyben sokkal inkább a Szövetség céljainak elérése végett vett részt. Ilyen volt például az afganisztáni (2009-ben 4000 olasz katona szolgált itt) vagy az iraki művelet. A keleti fenyegetés erősödésével Olaszország is részt vesz a keleti államok katonai megerősítésében, így például a Forward Presence, az Enhanced Forward Presence és az Enhanced Vigilance Activity résztvevői között is megtaláljuk az olaszokat. Utóbbi tevékenységben különösen megmutatkozik Olaszország térségbeli szerepvállalásának növekedése, hiszen Bulgáriában 2022 októbere óta keretnemzetként vannak jelen, Lettországból kétszázötven fő állomásozik, de Szlovákiában és Magyarországon is jelen vannak (Ministero della Difesa 2023a).

Olaszország a Szövetség biztonságához nagyban hozzájárul még az *air policing* műveletekkel. Az izlandi légteret már a hatodik váltás alkalmával védik olasz harcászati repülőgépek (ezúttal F-35-ösök), Szlovéniában a magyar, Albániában, Montenegróban, Észak-Macedóniában pedig a görög légierővel közösen vagy váltásban hajtának végre

légtérrendészeti feladatokat. A balti államok légtérét önállóan vagy más tagállamokkal együttműködve hét váltásban védtek Olaszország repülőgépei (Italy's F-35A to Support Nato's Enhanced Air Policing Mission in Iceland 2022).

Az előbbiekben tárgyalt személyi hozzájáruláson felül Olaszország befogadó nemzetként is jelentős szerepet tölt be a NATO-ban. A Szövetség szempontjából kiemelten fontos szervezeti elemek, képességek települnek Olaszországban, így például Nápolyban az egyik összhaderőnemi hadműveleti parancsnokság, a déli stratégiai irányra fókuszáló NATO Strategic Direction – South Hub, a személyzet nélküli légijárműveket (öt darab RQ-4D Global Hawk) üzemeltető és kiszolgáló Sigonella légibázis, az AWACS repülőeszközöket kiszolgáló Trapani légibázis, vagy Aviano repülőtere, amely befogadja az Egyesült Államok légierijének 31. Harcászati Repülőezredét. Itt és Ghediben összesen körülbelül negyven darab, amerikai tulajdonú nukleáris robbanófejet tárolnak (KRISTENSEN–KORDA 2019). A legmodernebb, 21. századi követelményeknek megfelelő F-35-ös flotta Amendolában települ, de a közeljövőben a ghedi repülőtér is készen fog állni az ötödik generációs harcászati repülőgépek fogadására és kiszolgálására. Ezek a képességek rendkívül fontos és értékes elemei a NATO struktúrájának, és elhelyezkedésük különösen előnyös a Szövetség céljainak elérésében. A modern légierő mellett Olaszország rendelkezik a második legnagyobb flottával a Földközi-tengeren, az Egyesült Államok hatodik flottája mögött, amely a nápolyi kikötőt használja.

Olaszország védelmi ipara is jelentősnek mondható, az ötvennégy, legnagyobb bevételt produkáló, nem egyesült államokbeli hadiipari vállalat között találjuk a légi- közlekedéssel kapcsolatos termékeket előállító Leonardót, valamint a (hadi)hajókban és a tengeri közlekedésben érdekelt Fincantierit (Defence News 2022).

Az olasz haderő transzformációja

A folyamatosan változó stratégiai környezetben állandó figyelmet kell fordítani az országok védelmi potenciáljára. A geopolitikai változások mentén az országoknak ugyanezzel a gyorsasággal szükséges haderejüket fejleszteni és azt az adott kor kihívásainak megfeleltetni. A digitalizáció elterjedése rányomta bélyegét a fegyveres erők és a haditechnikai eszközök fejlesztésének ütemére is. Kezdetben az Egyesült Államokban, később pedig 2002-ben a NATO szintjén, a prágai csúcstalálkozón döntöttek a már meglévő képességek fejlesztéséről (NONES–MARRONE 2011). A csúcstalálkozón jóváhagyták a Prágai Képességsomagot (Prague Capabilities Commitment), amely

szerint a tagországok kötelezettséget vállaltak haderejük fejlesztésére több területen, valamint bejelentették, hogy létrehozzák a NATO Reagáló Erőket (NATO Response Force – NRF). Az átalakítások a NATO struktúráját és szervezeti felépítését is érintették. Mindennek következtében létrejött a Szövetséges Transzformációs Parancsnokság és a Szövetséges Műveleti Parancsnokság (SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY 2017). 2005-ben Olaszországban megszűnt a sorkatonaság, a professzionális haderőre történő átállás mintegy 500 millió euróval növelte a védelmi költségvetésen belül a személyi állomány-nak biztosított forrásokat. Ez viszont a haditechnikai eszközök modernizációjához rendelkezésre álló forrásokat csökkentette (GORDON et al. 2003). Ennek ellenére Olaszország az alábbi haditechnikai modernizációt tűzte ki célul a 2000-es években:

2. táblázat: Az olasz fegyveres erők haditechnikai modernizációja a 2000-es években

Szárazföldi haderő	Haditengerészet	Légierő
200 db Ariete harckocsi (2002-től) – megvalósult, de csak negyedük bevethető	26 000 tonnás repülőgép-hordozó (a Garibaldi méretének kétszerese) – 2004-ben bocsátották vízre a Cavourt, az olasz haditengerészet zászlóshajóját (több mint 30 000 tonna) F-35 Joint Strike Fighter vadász-bombázóval (2008-tól) – 90-et rendeltek, jelenleg 23 van	120 db EF-2000 Eurofighter Typhoon – 94 darabbal rendelkeznek
Dardo páncélozott gyalogsági harcjárművek (2005) – megvalósult, 135 darabnak az üzemidejét 2026-ig, az újabb generációs harcjárművek rendszerbe állításáig meghosszabbították	2 db 7000 tonnás Horizon típusú rakétaelhárító romboló (2007-től) – megvalósult	C-130J típusú szállító repülőgépek további beszerzése – 20 darabbal rendelkeznek
Puma páncélozott gyalogsági harcjárművek (2003-tól) – megvalósult, de eladják/elajándékozzák őket	10 db fregatt (2008–2018) – 11 darab-bal rendelkeznek	Meglévő vadászgépek korszerűsítése az aktív lokátoros önirányítású légiharc-rakétával (AMRAAM) – a Typhoonok esetében megtörtént
70 db német tervezésű PzH 2000 önjáró tüzérségi löveg (2005–2011) – 69-cel rendelkeztek, de ebből ismeretlen mennyiségűt átadtak Ukrajnának	2 db új tengeralattjáró (2006–2007) – 2 új tengeralattjáró 2007-re, még 2 új 2017-re állt szolgálatba	12 db C-27 típusú szállító repülőgép – megvalósult
60 db NH90 szállítóhelikopterek (2004-től) – megvalósult		
Új föld-levegő rakétarendszer – Aster 15 és 30 használatban		

Forrás: GORDON et al. 2003: 21–25

A 2. táblázat bemutatja, hogy Olaszország a prágai csúcstalálkozón elhangzottaknak megfelelően elkezdte a haderőnemenkénti fejlesztést, amelyet sok esetben csak a 2010-es évek közepére, illetve végére tudták volna befejezni, azonban a 2012. évi 244. törvényként megismert Di Paola-reform költségcsökkentést fogalmazott meg

az olasz haderő számára. Célja, hogy 2024-re az akkori 166 000 fős haderőt 150 000 főre csökkentse, valamint kijelölte a védelmi képességfejlesztések irányait (TAKÁCS 2019). A Di Paola-reformon kívül a 2015-ben kiadott Védelmi Fehér Könyv (Libro Bianco della Difesa) az olasz haderőfejlesztés sarokpontja, amely meghatározza az ország kül- és biztonságpolitikai alappilléreit.

A haderőfejlesztés részeként az európai stratégiai autonómia mint célkitűzés megfogalmazása óta az egyik legnagyobb haditechnikai beszerzés várható a közeljövőben, hiszen páncélozott harcjárművek, harci kiszolgáló támogató elemekkel kapcsolatos haditechnikai eszközök beszerzése épp folyamatban van, a több száz eszköz rendszerbe állítása megkezdődött. A szárazföldi haderőnem tekintetében régóta nem volt ilyen mértékű modernizáció, azonban a program második részében a tervek szerint további húszmilliárd euró értékben fog beszerezni Olaszország legalább részben hazai gyártású és fejlesztésű, több mint ezer páncélozott harcjárművet, illetve harckocsit, amelyek a legújabb kor kihívásainak megfelelően képesek lesznek fejlett vezetési és irányítási rendszerekben működni, és az elektronikai, valamint a kiberhadviselés kihívásainak is meg fognak tudni felelni (VALPOLINI 2022).

A haditengerészet Olaszország geostratégiai helyzete miatt értelemszerűen fontos sarokpontja az ország biztonságának, és fejleszteni is kívánják tengeri képességeiket, hiszen a Földközi-tenger térsége kiemelt jelentőségű az ország számára. Éppen ezért a nemzeti autonómia szempontjából is nagyon fontos ez a terület. Jól jelzi ezt, hogy 2016 óta több haditechnikai eszközt is üdvözölhetett az olasz haditengerészet, így két Todaro osztályú tengeralattjárót (2016, 2017), négy Bergamini osztályú fregattot (2016–2019), két Thaon di Revel osztályú járőrhajót (2022), valamint két Angelo Cabrini osztályú, a különleges műveletekre használt járőrhajót (2019–2020). 2023 augusztusában pedig bejelentették azt a szerződést, amely az olasz állam és a két olasz haditechnikai óriás, a Fincantieri és a Leonardo konzorciuma között kötöttetett, és amelynek értelmében egymilliárd dollárért cserébe építenek az olasz haditengerészet számára járőrhajókat, sőt, kilátásba helyeztek egy hasonló szerződést is a jövőre nézve (NAIK 2023).

A légi erő az európai stratégiai autonómia célként való kihirdetése után jelentős fejlesztéseket már nem eszközölt, az F-35-ös program javában zajlott, habár újabb és újabb megrendeléseket adtak le a típusra, és közben az olaszországi gyártás is megkezdődött, de a lényegi kérdések már eldőlték 2016-ra, még ha később kisebb akadályok is gördültek a projekt elé. Az amerikai típusú harcászati repülőgép beszerzését – hiába az olaszországi gyártás – ugyanakkor nehezen lehetne értelmezni a stratégiai autonómiára való törekvés lépéseként (Aeronautica Militare 2022).

Az EU-s haderőfejlesztési projekteken való részvétel

A 2022 és 2024 közötti időszakra vonatkozó többéves tervezési dokumentum kiemeli, hogy az Európai Unió 2016-ban elfogadott Globális Stratégiája kiemelt célkitűzésként határozta meg a stratégiai autonómia elérését az EU közös biztonság- és védelempolitikája terén. A stratégiai autonómiával összefüggő célkitűzések mind a technológiai és az ipari, mind pedig a műveleti intervenciók képességeire vonatkoznak annak érdekében, hogy az EU valódi globális biztonságszolgáltatóvá váljon. Az olasz stratégiai dokumentum kiemelt figyelmet szentel a 2022-ben az EU Tanácsa által elfogadott ún. *Stratégiai Iránytű*nek. Az olasz védelempolitikai tervek és tevékenységek illeszkednek az abban megfogalmazott célokhoz. Ezek közül érdemes kiemelni az állandó struktúrált együttműködést, a gyors reagálású képességet (Rapid Deployment Capacity – EU RDC), az Európai Békekeretet (European Peace Facility – EPF) és a hibrid- és kibereszköztárat. A dokumentum kiemeli, hogy Olaszország támogatja egy világos európai stratégia meghatározását és teljes körű végrehajtását annak érdekében, hogy az EU érettebb és tudatosabb szerepet töltsön be a globális folyamatokban. Mindezt a NATO-val összhangban és nem vele ellentétben kívánja megvalósítani, annak érdekében, hogy a KKBP a NATO „európai pillére” lehessen. Olaszország 2019-től bekapcsolódott az Európai Bizottság által 2021 és 2027 közötti időszakban indított Európai Védelmi Alap forrásainak előzményeként létrehozott programokba (European Defence Industrial Development Programme – EDIDP). 2019-ben két olasz vezetésű projekt, a FITS4TOP (Leonardo S. p.A) és a PEONEER (E-GEOS S. p.A.) sikeres pályázatot nyújtott be, illetve 7 projekt megvalósításába kapcsolódott be. 2020-ban vezető nemzetként összesen 4-szer pályázott sikeresen ezekben a projekteken: JEY CUAS (Leonardo S. p.A), INTEGRAL (Vitrociset S. p.A), CARMENTA (Elettronica S. p.A.), VERTIGO (Associazione SAFE), és 9 másik projektben részt vesz. A Védelmi Minisztérium társfinanszírozással támogatja a védelmi ipar azon szereplőit, amelyek nyertesek lettek az EDIDP pályázati felhívásain (Ministero di Difesa 2022).

Következtetések

Olaszország a hidegháborút követő években a NATO egyik kulcsfontosságú tagjává nőtte ki magát. Előbb földrajzi elhelyezkedése, majd később az ehhez társuló megfelelő képességei révén a válságreagáló műveletek egyik legjelentősebb résztvevőjévé vált. Habár a 2%-os GDP-arányos védelmi kiadást nem éri el, elsősorban nagy tapasztalata,

komparatív előnyei (például haditengerészeti, légierő-képességek) hasznos szövetségessé teszik. Prioritásként kezeli a déli stratégiai irányból érkező kihívásokat, és ezek kezelésében az egyik legaktívabb tagállam, miközben az elmúlt években a keleti fenyegetések kezeléséből is kiveszi a részét.

Az európai stratégiai autonómia nem igazán képzelhető el az európai államok védelmi kiadásának növekedése és ezen belül is a (hadi)technikai eszközök fejlesztése nélkül. Éppen ezért – amikor arról beszélünk, hogy Olaszország védelmi kiadásai a GDP-hez képest nem, vagy csak alig nőnek, miközben csökkenti haderejének létszámát, és modernizálja haditechnikai eszközeit – szükségszerűnek tűnik az autonómiatörekvéseket úgy vizsgálni, hogy közben megjegyezzük, rövid távon Olaszországnak nem feltétlenül érdeke a minél nagyobb mértékű függetlenedés az Egyesült Államoktól. Az Oroszországi Föderáció háborúja Ukrajna ellen pedig ismét bebizonyította, hogy az autonómiára lehet és érdemes is hangsúlyt fektetni, az amerikai féltől való függőség azonban még alighanem sokáig velünk marad. Különösen akkor, ha hozzátesszük, hogy noha a NATO-n belül valóban növekednek a védelmi kiadások, törvényszerűen olyan módon, hogy a tagállamok továbbra is a NATO-ra tekintenek úgy, mint az észak-atlanti térség vagy akár csak Európa biztonságának és (viszonylagos) békéjének első számú letéteményesére, éppen ezért ebben a keretrendszerben zajlanak a fejlesztések, beruházások is, és ez nem Európa stratégiai autonómiájának növekedését sejteti, hanem épp ellenkezőleg.

Felhasznált irodalom

- ABBONDANZA, Gabriele (2020): The West's Policeman? Assessing Italy's Status in Global Peacekeeping. *The International Spectator*, 55(2), 127–141. Online: <https://doi.org/10.1080/03932729.2020.1731167>
- Aeronautica Militare (2022): F-35. Online: www.aeronautica.difesa.it/home/noi-siamo-l-am/personale-e-mezzi/
- Aeronautica Militare (2023): *Organigramma*. Online: www.aeronautica.difesa.it/amministrazione-trasparente/organizzazione/organigramma/
- BONVICINI, Gianni – COLOMBO, Alessandro szerk. (2011): *La politica estera dell'Italia*. Bologna: Il Mulino.
- Chapter Four: Europe (2023). *The Military Balance*, 123(1), 50–149. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2023.2162716>
- CRAXI, Bettino (1980): *Meeting of the Central Committee of the Italian Socialist Party*. 1980. január 21. Online: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/113300>

- CREDI, Ottavia (2022): Dove investe la Difesa italiana. *Affari Internazionali*, 2022. július 27. Online: www.affarinternazionali.it/dove-investe-la-difesa-italiana/
- CRISTIANI, Dario (2021): Italy Positions Itself as the Driver of „Transatlantically Sustainable” European Strategic Autonomy. *GMF*, 2021. szeptember 2. Online: www.gmfus.org/news/italy-positions-itself-driver-transatlantically-sustainable-european-strategic-autonomy
- Defence News (2022): *Top 100 for 2022*. Online: <https://people.defensenews.com/top-100/>
- DEL PERO, Mario (2019): Sovereignty, Democracy and the Risk of Essentialism. Some Reflections on US-Italian Relations during the Cold War. *Histoire Politique*, 2019/38. Online: <http://journals.openedition.org/histoirepolitique/3774>
- Esercito [é. n.]: *Organization*. Online: www.esercito.difesa.it/en/organization/Pagine/default.aspx
- FREYRIE, Michelangelo (2023): Italy Punches Below its Weight on the European Defence Fund. *IAI Commentaries*, 38. Online: www.iai.it/sites/default/files/iaicom2338.pdf
- GILLI, Andrea – UNGARO, Alessandro R. – MARRONE, Alessandro (2015): The Italian White Paper for International Security and Defence. *The RUSI Journal*, 160(6), 34–41. Online: <https://doi.org/10.1080/03071847.2015.1122978>
- GORDON, John et al. (2003): *Transforming Italy's Military for a New Era: Options and Challenges*. Rubbettino, 2003. november. Online: www.files.ethz.ch/isn/137895/ricerche.04-Transforming.pdf
- GUERINI, Lorenzo (2022): Il contesto di sicurezza internazionale conferisce rinnovata centralità al Mediterraneo. Online: www.difesa.it/primopiano/guerini-il-contesto-di-sicurezza-internazionale-conferisce-rinnovata-centralita-al-mediterraneo/50459.html
- HERSZENHORN, David M. (2021): Nato's Next Mission: Find a New Boss. *Politico*, 2021. július 19. Online: www.politico.eu/article/nato-mission-new-secretary-general-jens-stoltenberg-successor/
- Italy's F-35A to Support Nato's Enhanced Air Policing Mission in Iceland (2022). *Airforce Technology*, 2022. április 25. Online: www.airforce-technology.com/news/italys-f-35a-to-support-natos-enhanced-air-policing-mission-in-iceland/
- JFC Naples [é. n. a]: *Contributing Nations*. Online: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/contributing-nations>
- JFC Naples [é. n. b]: *MSU*. Online: <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/msu>
- KRISTENSEN, Hans M. – KORDA, Matt (2019): United States Nuclear Forces, 2019. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 75(3), 122–134. Online: <https://doi.org/10.1080/00963402.2019.1606503>
- MAMMARELLA, Giuseppe (1985): *L'Italia contemporanea (1943–1985)*. Bologna: Il Mulino.
- Marina Militare [é. n.]: *Organigramma Marina*. Online: www.marina.difesa.it/noi-siamo-la-marina/organizzazione/Pagine/Organigramma_Marina_militare.aspx
- MARTINELLI, Giovanni (2022): Missioni all'estero: aumentano gli impegni per le Forze Armate Italiane. *Analisi Difesa*, 2022. július 28. Online: www.analisedifesa.it/2022/07/missioni-allestero-aumentano-gli-impegni-per-le-forze-armate-italiane/

- Ministero della Difesa (2010): *Decreto del Presidente della Repubblica 15 marzo 2010, n. 90*. Online: www.difesa.it/assets/allegati/26819/decreto_del_presidente_della_repubblica_90_2010.pdf
- Ministero della Difesa (2015): *Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa*. Online: <https://flpdifesa.org/wp-content/uploads/2015/04/Libro-Bianco-2015.pdf>
- Ministero della Difesa (2022): *Documento programmatico pluriennale della difesa per il triennio 2022–2024*. Online: https://www.difesa.it/assets/allegati/30714/dpp_2022_2024.pdf
- Ministero della Difesa (2023a): *Operazioni Militari*. Online: www.difesa.it/OperazioniMilitari/Pagine/OperazioniMilitari.aspx
- Ministero della Difesa (2023b): *Cabinet Office of the Ministry of Defence*. Online: www.difesa.it/EN/Minister_of_Defence/Uffici/Pagine/CabinetOfficeoftheMinistryofDefence.aspx
- Ministero della Difesa (2023c): *Operazioni Internazionali in corso*. Online: www.difesa.it/OperazioniMilitari/op_intern_corso/Pagine/Operazioni_int.aspx
- MOLNÁR Anna (2018): Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai. *Felderítő Szemle*, 17(3), 91–112.
- NAIK, Priti (2023): Milestone Contract for Italian Navy's Modernization: A Deep Dive Into the €925 Million Deal. *BNN Breaking*, 2023. szeptember 25. Online: <https://bnn.network/world/italy/milestone-contract-for-italian-navys-modernization-a-deep-dive-into-the-e925-million-deal/>
- NATO (2012): *NATO Deputy Secretary General*. 2012. február 14. Online: www.nato.int/cps/en/natolive/who_is_who_62218.htm
- NATO (2022a): *Istanbul Cooperation Initiative (ICI)*. 2022. szeptember 1. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm
- NATO (2023): *Mediterranean Dialogue*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm
- NELLI FEROCI, Ferdinando (2021): Introduzione. In DESSI, Andrea – NELLI FEROCI, Ferdinando (szerk.): *Il governo Draghi e il nuovo protagonismo internazionale dell'Italia. Rapporto sulla politica estera italiana*. Róma: Istituto Affari Internazionali, 4–12. Online: www.iai.it/sites/default/files/9788893682367.pdf
- NONES, Michele – MARRONE, Alessandro (2011): *La trasformazione ed delle Forze Armate: il programma Forza NEC*. Róma: Edizioni Nuova Cultura. Online: www.iai.it/sites/default/files/iai_q_02.pdf
- POZDERKA Zoltán (2020): Az Olasz Fegyveres Erők vezetési és művelettervezési rendszere. *Honvédségi Szemle*, 148(1), 33–49. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.1.3>
- SCHMITT, Gary J. (2012): Italian Hard Power: Ambitions and Fiscal Realities. *American Enterprise Institute for Public Policy Research*, 2012. november. Online: www.aei.org/wp-content/uploads/2012/10/italian-hard-power-ambitions-and-fiscal-realities_161710417571.pdf?x91208
- SÍPOSNÉ KECSKEMÉTHY Klára (2017): NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016 július 8–9.). *Hadtudomány*, 27(1–2), 114–126. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2017.27.1-2.114>

- TAKÁCS Lili (2019): Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017–2019. *Hadtudományi Szemle*, 13(1), 184–202. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.1.13>
- Trump Urges NATO Members to Double Military Funding Target (2018). *BBC News*, 2018. július 11. Online: www.bbc.com/news/world-europe-44799027
- VALPOLINI, Paolo (2022): Italian Army: Towards Heavy Forces Modernization. *EDR Online*, 2022. október 3. Online: www.edrmagazine.eu/italian-army-towards-heavy-forces-modernisation
- Warsaw Point (2023): *Italian Destroyer to Protect Polish Critical Infrastructure*. Online: <https://warsawpoint.com/news/53389-italian-destroyer-to-protect-polish-critical-infrastructure.html>